DRAMATURGIAI TANULMÁNYOK.

— A SATYRDRÁMÁRÓL. —

(FOLYTATÁS.)

□ Ekkor jön a szinre Odysseus kíséretével s mindenféle edénnyel. Selenos és Odysseus közlik egymással kilétüket, sorsukat. Odysseus ijedve értesül arról, hogy itt emberevő tanyázik. Sietve üzletet akar kötni Selenossal, hogy az juhot, kecskét, sajtot adjon el neki. Pénz helyett jó bort igér a szomjtól elepedő vén korhelynek, aki kapva-kap a ritka kincsen s mennyei élvezettel szürcsöli a nektárt. E jelenet nem téveszthetí el a kacagtató hatást. Nemcsak Selenos mohó ivása, hanem Odysseusnak, a félelem nélküli hősnek szepegése s kisded alkudozása föltétlenül mulattató hatású.

□ Az alku megköttetvén, a szolgák sajttal telt kosarakat s juhokat hoznak ki a barlangból, de Odysseus nem távozhat piaci bevásárlásával, mert rémülve látja, hogy a Kyklops jön. Homéros hőse jajveszékel s könyörög Selenosnak, hogy jelöljön ki helyet, ahová elbujhasson. Selenos azt tanácsolja neki, hogy a barlangba bujjék. Bánja is a vén bak, hogy éppen ettől rémüldözik Odysseus. A megszorult dalia oda lapul a barlang oldalához, a sajt és juh jogtalan eladása miatt szintén szepegő Selenos ugyanoda. Már ekkor erősen érezhető a Homér-paródia. Homéros hőse már mikor a szigetre indul, tudja, hogy ki lakik ott, sejti a nagy veszedelmeket, készül rájuk, bátran lép a barlangba és ott várja meg a Kyklopsot. Euripides gúnymása ijedezik, alkudozik, lopott portékát vásárol s félve lapul meg a gyáva korhellyel egyetemben.

□ A Kyklops alig jön a szinpadra, meglepetve látja és hallja a satyrok mulatságát, mindjárt kérdőre vonja s megfenyegeti őket. A barlang felé közeledve észre veszi a két odalapult jelest s a lopott holmit. E válságos helyzetben mi telik Selenostól? Nyomban kész a hazugsága, hogy a jövevényeket hiába szidta, azok elrabolták a sajtot s a juhokat. Bámulatos gyorsasággal füllent s a görögök iránti rokonszenve s a dijúl kapott itóka dacára rögtön kész Odysseust a csávában hagyni, csakhogy a maga bőrét megmentse. De Odysseus nem hagyja magát, előadja, hogy becsületes alkun szerezte a portékát, mire a vén huncut Selenos megesküszik, hogy soha sem adott el semmit ura tejgazdaságából. Fiai életére esküszik; haljanak meg azok, ha hazudik! A satyrok erre szemébe mondják apjuknak, hogy igenis hazudik, igenis eladta a portékát s a maguk részéről menten hasonló esküre készek. Haljon meg apjuk, ha nem mondanak igazat. Látható, a derék satyr-családban minő gyöngéd kötelékek fűznek apát gyermekekhez és sejthető, hogy e diszes kompánia a maga énekével és bakugrásaival minő röhögtető hatást gyakorol a tömegre. Csak a mai cirkuszok bohócaira, vagy francia bohózatok kis jellemtelenjeire kell gondolnunk.

□ A Kyklops az öregnek hisz, ami természetes, hiszen meg akarja enni Odysseust. Hiába hivatkozik ez hadi dicsőségére, a trójai hadjáratra, az istenekre, a Kyklops emberségére: az óriás kereken kijelenti, hogy bizony — megeszi őt. Nem imponál a Kyklopsnak az a szégyenletes trójai háború, melyet egy asszony miatt vivtak. Nem fél az istenektől, erősebbnek érzi magát Zeusnál. Nem is az isteneknek áldozatúl, hanem a maga gyomrának örömére akarja lemészárolni Odysseust. Törvényre, erkölcsre nem ad semmit, neki csak izes lakoma kell. S Selenos még biztatja, hogy egy darabkát se dobjon el Odysseus húsából, különösen pedig nyelvét egye meg. Mire a Kyklops a jajgató Odysseust és társait a barlangba hajtja. A satyrkák becstelen kara meg, hogy ura kedvében járjon, vigan biztatja, hogy vágja darabokra a jövevényeket. Csak mikor a Kyklops már barlangjába ért az ember-nyájjal, támad fel a satyrok mersze s uruk háta mögött szidalmakba törnek ki ellene.

□ A mű humora már kannibáli kezd lenni. Az iró mókái, tréfái az ember-evés körül forognak s mondhatjuk, hogy itt már sem mosoly, sem kacaj, hanem torz vigyorgás ül ajkán. Még fokozódik ez a szellem, midőn Odysseus az undor és megvetés kifejezésével arcán rohanva jő a barlangból s a satyroknak részletesen elbeszéli, mikép ölt és evett meg bent a Kyklops két görögöt, mikép adott aztán neki Odysseus bort s mily disznómód érzi most magát az óriás. Megtudjuk azt is, hogy a Kyklops a szétszórtan élő többi

Kyklopsnak is akar bort adni, de Odysseus le fogja erről beszélni s végkép berugatja majd az óriást. Kaján örömmel festi, mikép égeti ki majd a Kyklops szemét s a satyrok ujjongva fogadják e hirt, segíteni készek Odysseusnak, aki visszabuvik a barlangba, mert társait nem akarja magukra hagyni. Ebben a jelenetben már a borzalmas elem győzedelmeskedett a humoros fölött, már vigyorgásra alkalmas tréfa is alig van. Legtölebb a segíteni kész satyrok hősködése kelthet még valami vig hatást a hallgatóban, aki már ismeri a kis jellemtelenek hencegését.

□ A kar éneke után mámorosan dülöng elő a barlangból a Kyklops, utána vigan sompolyog elő Odysseus, aki fesztelenül jár-kel a barlangból a szinpadra és vissza. Kifaragott s megtüzesített már egy olajfát s készül az óriás szemén a műtétet végrehajtani. De előbb még rá kell beszélnie a Kyklopsot, hogy ne hivja meg a többi óriást bor-kostolóra. A barlangból időközben kijövő Selenos a rábeszélésben segítségére van s a Kyklops enged: maga issza majd meg az egész bort. De a vén satyr nem ezért adta a tanácsot, hanem hogy maga ihasson s mialatt Odysseus elmondja, hogy az ő neve „Senki" s az óriás megigéri neki, hogy a borért jutalmul utolsónak őt fogja megenni: Selenos vigan szürcsölgeti az italt. A Kyklops tetten éri s ismételt mókás jelenetek után, amelyekben a vén borissza kijátssza gazdáját, az óriás végleg berúg. Mámorában Selenost Ganymedesnek nézi, szerelemsóvárban tekint rá, s a vén korhely ellenzése dacára magával vonszolja a barlangba. Selenos kétségbeesve jajgat, hogy vége van, borzasztó sors vár rá, — a Kyklops a leányoknál jobb szereti a férfiakat.

□ Itt éri el a bestiális humor tetőfokát. Emberevés s szemkiszurás után már csak a nemi fajtalanság volt hátra. S még elismeréssel tartozunk az irónak, hogy ezeket a dolgokat nem a szinpadon végezteti. De ha ez már még sem lehetséges, azzal kárpótolja magát Euripides, hogy mind az előkészületeket vagy utólagos beszámolást a szinpadon végezteti. Szinpadról hurcolta volt a Kyklops áldozatait a barlangba, hogy ott őket megegye. Emberhússal jóllakva jött vissza a szinpadra, szinpadon történt Odysseus előkészülete az óriás szemének kiszúrására s most szinpadról hurcolja a Kyklops a vén Selenost „szerelmi" párjelenetre. Micsoda gyönyörűsége telhet ebben az athéni csőcseléknek, elképzelvén az óriás és Ganymédesének fajtalankodását! S mily fertőzött képzelettel kell birnia annak, aki ily költői képeket él végig lelkében.

□ Odysseus most tette végrehajtása céljából a barlangba készül és emlékezteti a satyrokat igért közreműködésükre. De a kis gyávák most különböző ürügyek alatt kivonják magukat s Odysseus maga megy, a künnmaradt satyrok pedig b á t o r í t ó dalt zengedeznek. Csakhamar futva jön Odysseus társaival s elbujik, a Kyklops pedig — kinek fajtalankodása úgy látszik, nem ért célhoz — kiszúrt szemmel tapogatódzva lép a szinpadra. Megmondja a kárörvendő satyroknak, hogy a „Senki" bántotta, mire azok kajánul megnyugtatják, hogy hiszen így semmi baja sincs. Ráadásul még ide-oda vezetgetik is, hogy fejét a sziklafalba üsse. Miután így kifigurázták a vakot, Odysseus immár védett helyzetbe jutva, megmondja igazi nevét, a Kyklops meg a maga homlokára csap, hogy erre nem gondolt, pedig már régen megjósolták neki, hogy Odysseus fogja megvakítani. Odysseus Selenossal s a satyrokkal, valamint a kapott jósággal a közönség jókivánságai közben hajóra száll. Bucsúzóul a kar Bakchos dicsőségét zengi.

□ Már ideje, hogy távoztak s a műnek vége van, mert ennél alávalóbb s kajánabb kompánia tudtunkkal még nem éktelenkedett s ennél állatibb, undorítóbb bohóság még nem játszódott le szinpadon. A költő a legalantibb söpredék kedvtelését elégítette ki. Hogy ezt teljesen felfogjuk, el kell képzelnünk, hogy e mű előtt három tragédia játszódott le, komoly, fenséges, ünnepélyes célzatú három mű, amelyben hősök szenvedélye és földi végzete döbbentette meg a nézőket. Ráadásul aztán kapta a hallgatóság ezt a munkát, amely megijesztő torzképét és gúnymását nyujtja a hősök nagyságának, a végzet játékának. Ha tehát ezen munka nyomán állapítanók meg, mi volt tulajdonképen az a bizonyos satyr-dráma, azt kellene mondanunk, hogy ez oly becstelen műfaj volt, amelyben a tragikus költő végül csúffá tette mindazt a magasztosat és dicsőt, amit három tragédián át alkotott. S feladata az volt ennek az állítólagos műfajnak, hogy a költő végül önmagát s a tragikus muzsát kipellengérezze s önmagát, aki három művön át ihletett apostolként szólt a hősökhöz, b a r b á r bohócnak mutassa be.

□ Semmi okunk és jogunk sincs föltenni, hogy egy Ayschilos, vagy egy Sophokles ily szerepre adták volna magukat. Tudjuk, hogy ők is irtak satyrdrámákat, de hiszen tudjuk az ujkor akárhány tragikus költőjéről, hogy tragédiák mellett komédiákat is irt. Mi sem áll közelebb a nagy tragikushoz, mint az a vágy, hogy amit annyiszor nagyitó tükörön mutatott be, kicsinyitő tükörben is szemlélhesse. S méltó is a nagy költőhöz, hogy az élet jelenségeit egyaránt tudja ugy tragikus, mint komikus szinben felfogni. Hisz tragikum és komikum végletes ellentéteik dacára ugyanazon emberi lélek nyilvánulásai. Csak a néző ponttól füg, hogy a költő tragikusnak vagy komikusnak fogja e fel az itéletet. Ugyanaz a történelmi jelentőségü, népek sorsát intéző nagy csata például, egészen más benyomást tenne ránk, ha közvetlen közelről szemlélnők, mint ha távolról magas hegy tetejéről néznők. A közelből fenségeseknek és félelmeseknek látszó hadak a távolból kicsinyes bukdácsoló hangyabolyoknak tünnének fel.

(Vége következik.)

PALÁGYI LAJOS.